

Medical tourism of Thailand and the future after COVID-19

Wanwisa Pensuriya

** Policy and Planning Analyst, Strategy and Planning Division, Office of the Permanent Secretary, Ministry of Public Health.
email: wanwisa.tao123@gmail.com*

Academic article

Abstract

Received: 15 April 2022

Revised: 29 April 2022

Accepted: 29 April 2022

Nowadays, there are tourists from various regions looking for a tourist attraction along with the use of medical services. Medical tourism has been increasing in popularity. Asian countries are the top tourist attractions in the world because of the quality medical system, inexpensive, and the cost of living is not very high compared to the countries of origin and other interesting tourist attraction, especially for tourists from Europe or America, this may be a business opportunity that can create wealth for countries that are ready in this field. The aims of this article are to present Thailand's readiness and trends in promoting medical tourism issues, which is directly promoting the country's economy during the Covid-19 epidemic. There are 2 issues, consisting of 1) situation and trend in promoting medical tourism for Thailand 2) the future of Thai medical tourism after the Covid 19 epidemic situation. In summary, Thailand can be one of the leaders in medical tourism, if there are development in terms of medical technology and genomics. In addition, supports from the public and private sectors in implementing the tourism cycle in a concrete manner.

Keywords: medical tourism, Covid 19, economics and medical services

การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทยกับอนาคตหลังยุคโควิด 19

วันวิสา เพ็ญสุริยะ*

*นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

email: wanwisa.tao123@gmail.com

บทควาามวิชาการ

วันรับ 15 เม.ย. 2564

วันแก้ไข 29 เม.ย. 2565

วันตอบรับ 29 เม.ย. 2565

บทคัดย่อ

ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวจากหลากหลายภูมิภาคที่แสวงหาแหล่งท่องเที่ยวไปพร้อมกับการใช้บริการด้านการแพทย์ได้ด้วย ซึ่งได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า Medical tourism หรือการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ โดยประเทศแถบเอเชียถือเป็นจุดดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้เป็นอันดับต้นๆ ของโลก เนื่องจากระบบการแพทย์ที่มีคุณภาพ ราคาไม่แพง ค่าครองชีพไม่สูงมากเมื่อเทียบกับประเทศต้นทาง และที่สำคัญคือแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวในภูมิภาคยุโรป หรืออเมริกา จึงอาจเป็นโอกาสทางธุรกิจที่สามารถสร้างความมั่งคั่งให้กับประเทศที่มีความพร้อมในด้านนี้ได้ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอสถานการณ์และแนวโน้มของประเทศไทยในการขับเคลื่อนประเด็นการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์และการผลักดันในอนาคต ซึ่งเป็นอีกแนวทางในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยให้เติบโตมากยิ่งขึ้นในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ใน 2 ประเด็น ประกอบด้วย 1) สถานการณ์และแนวโน้มการขับเคลื่อนประเด็นการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย และ 2) อนาคตการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทย หลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค Covid 19 โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยสามารถเป็นหนึ่งในผู้นำด้านการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ได้หากมีการพัฒนาในแง่ของเทคโนโลยีทางการแพทย์และจีโนมิกส์ รวมถึงการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชนในการดำเนินการตามวงจรการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์, โควิด 19, เศรษฐกิจและการแพทย์

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical tourism) ไม่ใช่กระแสที่เพิ่งเกิดขึ้นในปัจจุบัน เกิดขึ้นตั้งแต่เทคโนโลยีทางการแพทย์มีการพัฒนาอย่างก้าวหน้าและต่อเนื่อง เกิดปรากฏการณ์เปลี่ยนวิถีการดูแลสุขภาพมากขึ้น ผู้คนสามารถเดินทางไปทั่วโลกอย่างเสรีแสวงหาสิ่งที่ดีเพื่อเพิ่มคุณภาพให้กับชีวิตโดยไม่มีขอบเขตพื้นที่หรือการเดินทางมาเป็นข้อจำกัด จุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ คือ การเดินทางท่องเที่ยวในประเทศต่างๆ ของกลุ่มคนที่มีรายได้สูง เมื่อเกิดการเจ็บป่วยก็สามารถเข้ารับบริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพสูงในประเทศปลายทางได้โดยมีค่าใช้จ่ายด้านการรักษาไม่แพงเกินไป เมื่อเทียบกับประเทศต้นทาง ซึ่งแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือตัวเลือกที่ดี (Pocock NS., Phua KH, 2011) เนื่องจากอุตสาหกรรมการดูแลสุขภาพกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วจากการเติบโตของภาคการให้บริการด้านการแพทย์ของเอกชน ถือเป็นสิ่งที่น่าจับตามองสำหรับเทรนด์การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ที่กำลังเกิดขึ้น เป็นโอกาสทางธุรกิจที่สามารถสร้างความมั่งคั่งได้ ซึ่งรากฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ คือ นักท่องเที่ยวที่ได้ประโยชน์ทั้งการท่องเที่ยวและดูแลสุขภาพ สำหรับประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางวัฒนธรรมและแหล่งธรรมชาติที่สวยงาม ถือเป็นต้นทุนในการสร้างจุดสนใจให้นักท่องเที่ยวจากแถบตะวันตกและตะวันออกกลางได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังมีความโดดเด่นในเรื่องของการบริการทางการแพทย์คุณภาพสูง ราคาไม่แพง สามารถรวมการให้บริการด้านการแพทย์กับแพคเกจการท่องเที่ยวได้ในราคาที่น่าสนใจ

ดังนั้น ในบทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical tourism) ซึ่งเป็นการร่วมมือกันของภาคส่วนต่างๆ ที่มุ่งเน้นการนำระบบการแพทย์และสาธารณสุขของไทยที่มีความโดดเด่น และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของไทยมีชื่อเสียงในประชาคมโลก เพื่อ

ขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศให้เติบโตมากยิ่งขึ้น ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ที่ส่งผลกระทบต่อทั่วโลก ซึ่งในบทความนี้จะนำเสนอเรื่องราวใน 2 ประเด็น ประกอบด้วย 1) สถานการณ์และแนวโน้มการขับเคลื่อนประเด็นการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย และ 2) อนาคตการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทย หลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของ Covid 19 ดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์ และแนวโน้มการขับเคลื่อนประเด็นการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical tourism) ของประเทศไทย

Lunt N., et al. (2011, p.7) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ไว้ว่า การที่นักท่องเที่ยวเลือกที่จะเดินทางข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ โดยมีความตั้งใจมาใช้บริการทางการแพทย์ต่างๆ รวมถึงการศัลยกรรมความงาม การดูแลทางทันตกรรม การผ่าตัดโดยใช้เครื่องมือที่ทันสมัย และการดูแลเกี่ยวกับภาวะการเจริญพันธุ์ นอกจากนี้ กันต์สินี กันทะวงศ์วาร และคณะ (2559) ยังกล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ หมายถึง การที่บุคคลเดินทางข้ามพรมแดนไปยังต่างประเทศเพื่อเข้ารับบริการทางการแพทย์ที่ได้มาตรฐานเทียบเท่าหรือดีกว่าในประเทศที่ตนอาศัยอยู่ อาจรวมถึง การใช้บริการสุขภาพด้านอื่นๆ ได้แก่ การตรวจสุขภาพ การดูแลทางทันตกรรม การรักษาโรคเฉพาะทาง ศัลยกรรมความงาม เพื่อให้สุขภาพของผู้มารับบริการอยู่ในสถานะที่สมบูรณ์แข็งแรง

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ คือ การเดินทางข้ามประเทศหรือภูมิภาคที่อาศัยอยู่เดิม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถใช้บริการด้านการแพทย์ได้ด้วย ซึ่งการใช้บริการทางการแพทย์ต่างๆ เช่น การศัลยกรรมความงาม การดูแลทางทันตกรรม การผ่าตัดโดยใช้เครื่องมือที่ทันสมัย และการดูแลเกี่ยวกับภาวะการเจริญพันธุ์ ซึ่งประเมินแล้วว่ามี

ความคุ้มค่าที่จะเดินทางไปใช้บริการ เพื่อให้บุคคลมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ

1.1 การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ในปี พ.ศ. 2558-2560 อัตราการเติบโตของตลาดการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์มีมูลค่ากว่า 639 พันล้านดอลลาร์ต่อปี คิดเป็น 6.5% ซึ่งมากกว่าอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยวโดยรวมถึง 3.2% โดยมีผู้เดินทางทั่วโลกกว่า 830 ล้านครั้ง ในปี พ.ศ.2560 มากกว่าปี พ.ศ. 2558 ถึง 139 ล้านครั้ง (global wellness institute, 2018) การเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์จึงเป็นเรื่องที่น่าจับตามองของตลาดการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก โดยภูมิภาคแถบเอเชียแปซิฟิก ละตินอเมริกา-แคริบเบียน ตะวันออกกลาง-แอฟริกาเหนือ และแอฟริกาตอนใต้ ต่างก็มีผลกำไรที่เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ถึง 57% ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ประเทศในภูมิภาคเอเชียถือเป็นอันดับ 1 ด้านการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์และมีรายได้มหาศาล โดยมีการเดินทางเพิ่มขึ้นเป็น 258 ล้านครั้งต่อปี คิดเป็น 33% อันดับแรกคือ ประเทศจีน เดินทางเพิ่มขึ้นถึง 17 ล้านครั้ง รองลงมาคือ อินเดีย เพิ่มขึ้นมากกว่า 12 ล้านครั้ง ตามลำดับ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2560 - 2562 การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ยังได้รับความนิยมอย่างมาก (Global Wellness Economy, 2021) มีการเติบโตอย่างต่อเนื่องมีมูลค่าสูงถึง 720 พันล้านดอลลาร์ต่อปี คิดเป็น 8% ในภูมิภาคเอเชีย ประเทศที่มีบทบาทสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (วาริพร ชูศรี, วรลักษณ์ ลลิตศศิวิมล, 2563, หน้า 205) ได้แก่ สิงคโปร์ ไทย ฟิลิปปินส์ อินเดีย และมาเลเซีย โดยประเทศไทยถือครองส่วนแบ่งของตลาดคิดเป็นร้อยละ 38 รองลงมาคือสิงคโปร์ คิดเป็นร้อยละ 33 ต่อมาในปี 2563 เกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ขึ้น ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทยได้รับผลกระทบอย่างมาก ตลาดหดตัวไปถึง -39.5% คิดเป็นมูลค่า 436 พันล้าน

ดอลลาร์ ซึ่งก่อนเกิดวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเดินทางเข้ามาประเทศไทยเพื่อแสวงหาการรักษาการดูแลสุขภาพที่มีคุณภาพ มีสิ่งอำนวยความสะดวกชั้นยอดด้วยค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย ซึ่งหาได้จากโรงพยาบาลเอกชนชั้นนำในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เมื่อเทียบกับบ้านเกิดของพวกเขาถือว่าคุ้มค่าอย่างมหาศาล ทำให้รายได้ประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้น ในปี พ.ศ. 2562 รายได้จากภาคการท่องเที่ยวของประเทศไทย มีสัดส่วนประมาณ 10.4% ของ GDP โลก (ณัฐฤทธิ นิธิประภา, 2564) และในปี พ.ศ. 2564 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติ เข้ามาในประเทศไทย เพียง 0.67 ล้านคน นักท่องเที่ยวลดลงอย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 81.38 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2563 ในช่วงเวลาเดียวกัน (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564) ซึ่งคาดการณ์ว่า ภาคการท่องเที่ยวจะฟื้นตัวเร็วในประเทศที่มีอัตราการฉีดวัคซีนสูง (ณัฐฤทธิ นิธิประภา, 2564) เช่น สหราชอาณาจักร เยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา และคาดว่าในปี พ.ศ. 2566 เป็นต้นไป การท่องเที่ยวระหว่างประเทศจะกลับมาอยู่ในระดับใกล้เคียงกับสถานการณ์ก่อนเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้อีกครั้ง และมีการคาดการณ์อนาคตอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2567 จะสร้างมูลค่าสูงถึง 5.0 แสนล้านบาท เติบโตเฉลี่ยปีละ 13.7%

1.2 แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย และไทย มีผู้เดินทางเข้ามาใช้บริการทางการแพทย์ประมาณ 2 ล้านคนใน ปี พ.ศ. 2549 - 2557 มีรายได้มากกว่า 3 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ (Pocock NS., Phua KH, 2011) ประเทศสิงคโปร์ดึงดูดนักท่องเที่ยวในกลุ่มผู้ป่วยที่มีฐานะทางการเงินสูง (McArthur B., 2015) ในการรักษาโรคที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เช่น หลอดเลือดหัวใจ ศัลยกรรมระบบประสาท และการใช้เซลล์บำบัด ในส่วนของประเทศไทย

ได้เปิดโอกาสในตลาดศัลยกรรมความงาม และการแปลงเพศนอกจากนี้ ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทางการแพทย์ได้มาก (Cohen E., 2008) เพราะบริการทางการแพทย์มีคุณภาพสูงและเข้าถึงได้ง่าย ราคาไม่แพง ซึ่งถือเป็นประเด็นสำคัญของนักท่องเที่ยวที่เลือกเข้ามาในประเทศไทย เพราะการแพทย์ในประเทศตะวันตกและตะวันออกกลางมีราคาแพงกว่า ในขณะที่เดียวกันประเทศไทยก็มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมายให้ผู้ป่วยหรือนักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินไปกับการพักผ่อนหย่อนใจได้เป็นอย่างดี อยู่ในทำเลที่ง่ายต่อการเดินทางต่อไปยังประเทศอื่นๆ และมีค่าครองชีพต่ำ เมื่อเทียบกับประเทศต้นทางของผู้ที่มารักษาตัว

ตลาดการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ มีแนวโน้มเติบโตอย่างมาก โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวหลัก คือ กลุ่มที่ต้องการใช้บริการทางการแพทย์ในราคาที่ถูกลงกว่าประเทศของตนเอง และกลุ่มที่ต้องการคุณภาพการรักษาที่ดีกว่า

ในปี 2560 (ธัญพร เล้าโสภณภิมย์, 2560) จากการจัดอันดับของ The International Healthcare Research Center (IHRC) พบว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทยติดอันดับ 6 ของโลก ถือว่าเป็นประเทศที่น่าสนใจสำหรับกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้

ในปี 2020-2021 Medical Tourism Index (MTI) หรือดัชนีการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Overall MTI Ranking 2020-2021) มีการจัดอันดับความสนใจของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเลือกประเทศจุดหมายปลายทางด้านการรักษาพยาบาล จำนวน 46 ประเทศ โดยให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิธีที่นักท่องเที่ยวพิจารณา จากเกณฑ์ 41 ข้อ ใน 3 มิติหลัก ได้แก่ ความดึงดูดใจ ความปลอดภัย และคุณภาพการดูแล โดยประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศสิงคโปร์จัดอยู่อันดับที่ 2 ได้ 76.43 คะแนน ส่วนประเทศไทยอยู่อันดับที่ 17 ได้ 66.83 คะแนน และฟิลิปปินส์ อันดับที่ 24 ได้ 64.99 คะแนน (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 การจัดอันดับความสนใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ 46 ประเทศ ปี 2020-2021

อันดับ	ประเทศ	คะแนน	อันดับ	ประเทศ	คะแนน
1	แคนาดา	76.47	24	ฟิลิปปินส์	64.99
2	สิงคโปร์	76.43	25	โคลัมเบีย	64.95
3	ประเทศญี่ปุ่น	71.23	26	อียิปต์	64.81
4	สเปน	72.93	27	มอลตา	64.75
5	ประเทศอังกฤษ	71.92	28	บราซิล	64.35
6	คูบา	71.85	29	โปแลนด์	64.1
7	คอซตาริกา	71.73	30	ไต้หวัน	63.91
8	อิสราเอล	70.78	31	โมร็อกโก	63.8
9	อาบูดาบี	70.26	32	บาห์เรน	63.65
10	อินเดีย	69.8	33	จีน	63.47
11	ฝรั่งเศส	69.61	34	กรีซ	63.45
12	ประเทศเยอรมนี	69.29	35	ซาอุดีอาระเบีย	63.32
13	โอมาน	26.03	36	จอร์แดน	63.26
14	เกาหลีใต้	68.81	37	ปานามา	62.77
15	สาธารณรัฐเช็ก	68.32	38	ตูนิเซีย	61.78
16	ไต้หวัน	67.93	39	กาตาร์	61.13

อันดับ	ประเทศ	คะแนน
17	ประเทศไทย	66.83
18	อิตาลี	66.75
19	สาธารณรัฐโดมินิกัน	66.32
20	อาร์เจนตินา	66.26
21	โปรตุเกส	65.96
22	แอฟริกาใต้	65.82
23	ฮังการี	65.69

ที่มา: ดัดแปลงจาก Medical Tourism Index 2020-2021

อันดับ	ประเทศ	คะแนน
40	จาเมกา	60.74
41	ประเทศรัสเซีย	60.17
42	เม็กซิโก	59.47
43	เลบานอน	57.14
44	กัวเตมาลา	55.04
45	คูเวต	54.84
46	อิหร่าน	44.38

1.3 การผลักดันการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพของ ไทยให้เป็นแนวหน้าของโลก

ประเทศไทยมีนโยบายพัฒนาประเทศให้เป็น ศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ (Medical Hub) ซึ่งถือว่าการวางเป้าหมายในระยะยาว และรัฐบาลให้ความสำคัญอย่างมาก โดยได้หนดนโยบายการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) และมติคณะรัฐมนตรีเห็นชอบ 10 ข้อเสนอของเป้าหมายการพัฒนาอุตสาหกรรม ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต (New Engine of Growth) ในประเด็นที่ 3 คือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กลุ่มที่มีรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้จัดทำยุทธศาสตร์การปฏิรูปการท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558 – 2560 เพื่อวางรากฐานการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ สร้างรายได้หลักให้แก่ประเทศอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การขับเคลื่อนนโยบาย Medical Hub มีความจำเป็นต้องบูรณาการความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างเห็นผล เป็นรูปธรรมโดยเร็ว โดยร่วมกันวางแผนยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนา ประกอบด้วย 7 ยุทธศาสตร์ที่สำคัญ (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, 2563) ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการจัดการบริการสุขภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาศูนย์บริการสุขภาพ
ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาศูนย์บริการเพื่อส่งเสริมสุขภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนาศูนย์บริการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนาศูนย์บริการวิชาการและงานวิจัยทางการแพทย์ (Academic Hub)

ยุทธศาสตร์ที่ 6 พัฒนาศูนย์ผลิตภัณฑ์สุขภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 7 ส่งเสริมการตลาดและประชาสัมพันธ์

สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย มุ่งเน้นไปที่การให้บริการในด้านการรักษาพยาบาล ด้านการเสริมความงาม บริการทันตกรรม การดูแลสุขภาพด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง การรักษาพยาบาลเฉพาะทาง การบริการทางการแพทย์แผนไทย และบริการทางห้องปฏิบัติการ (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, 2563) ซึ่งค่าบริการทางการแพทย์ในประเทศไทย ถือว่าต่ำกว่าประเทศสหรัฐอเมริกา ถึง 50% - 90% และจากผลสำรวจของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ ในด้านค่าใช้จ่ายของบริการทางการแพทย์ในประเทศไทย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายการใช้บริการในส่วนของการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะ สูงสุด เฉลี่ย 2,010,000 บาท/คน/ทริป รองลงมา คือ ค่าการรักษาโรคมะเร็ง 705,521 บาท/คน/ทริป ค่าการศัลยกรรม ผ่าตัดแปลงเพศ 502,761 บาท/คน/ทริป ค่าการรักษาผู้

มีบุตรยาก 484,563 บาท/คน/ทริป และค่าการป้องกัน
ดูแลเส้นเลือดหัวใจ 139,989 บาท/คน/ทริป ตามลำดับ

(กองวิจัยการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทย, 2563, หน้า 38)(ตารางที่ 2)

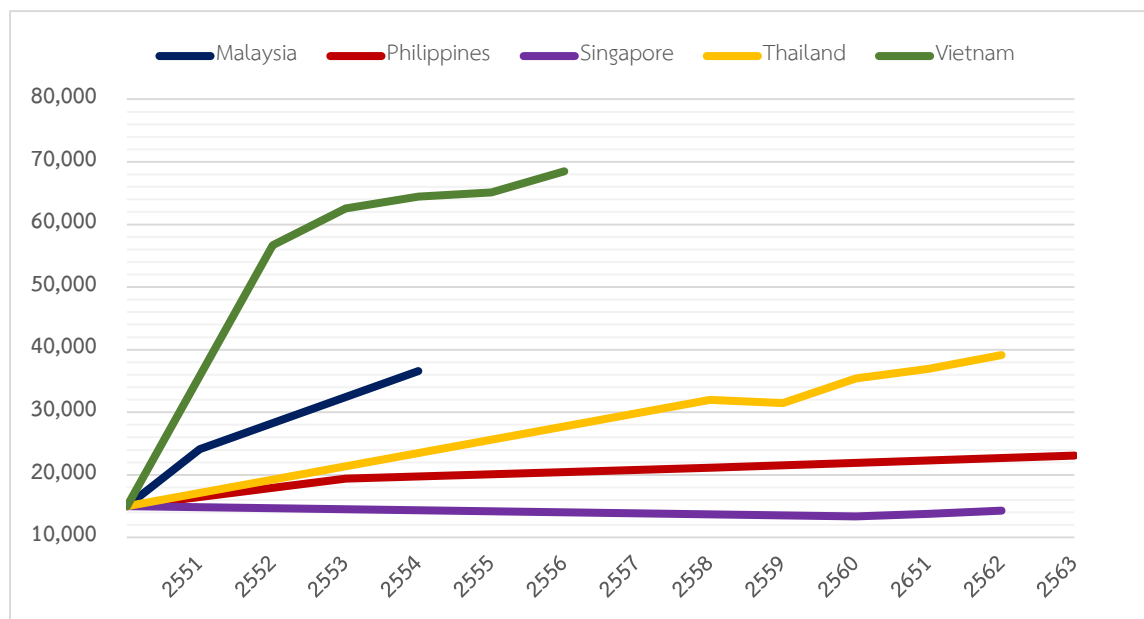
ตารางที่ 2 ค่าใช้จ่ายของการใช้บริการทางการแพทย์ของนักท่องเที่ยวเฉลี่ย บาท/คน/ทริป

อันดับที่	กลุ่มการเข้ารับบริการ	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย บาท/คน/ทริป
1	ค่าการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะ	2,010,000
2	ค่าการรักษาโรคมะเร็ง	705,521
3	ค่าการศัลยกรรมผ่าตัดแปลงเพศ	502,761
4	ค่าการรักษาผู้มีบุตรยาก	484,563
5	ค่าการป้องกันดูแลเส้นเลือดหัวใจ	139,989
6	ค่าการรักษากระดูกข้อต่อเส้นเอ็นและกล้ามเนื้อ	124,150
7	ค่าทันตกรรม	29,023
8	ค่าการตรวจสุขภาพ	26,254
9	ค่าเวชศาสตร์ชะลอวัยและฟื้นฟูสุขภาพ	15,056

ที่มา: ดัดแปลงจาก รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) ของไทย ปี 2563 ของกองวิจัยการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ประเทศไทยถือเป็นอันดับต้นๆ ของภูมิภาคเอเชีย (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2558) ทั้งด้านการบริการที่ได้มาตรฐานสากล มีเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ทันสมัย บุคลากรทางการแพทย์มีคุณภาพใกล้เคียงกับสิงคโปร์ และค่าใช้จ่ายในการรับบริการถือว่าอยู่ในระดับต่ำใกล้เคียงประเทศอินเดีย มีโรงพยาบาลที่ได้รับมาตรฐานระดับโลก เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคเอเชียด้วยกัน พบว่า ประเทศไทยถือว่ามีโรงพยาบาลที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน Joint Commission International (JCI) จำนวนมากที่สุด คือ 46 แห่ง รองลงมาคือ อินเดีย มาเลเซีย สิงคโปร์ เกาหลีใต้ จำนวน 32, 13, 6 และ 5 แห่งตามลำดับ (พชรพจน์ นันทรามาส และสุจิตรา อันโน, 2563) และ

ประเทศไทยยังมีแพทย์ที่มีคุณภาพ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน (ภาพที่ 1) แต่กระทรวงสาธารณสุขก็มียุทธศาสตร์ในการพัฒนากำลังคนด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่องทุกปี เพื่อให้มีความเพียงพอกับผู้ป่วยที่มีเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ไม่เพียงแต่โรงพยาบาลหรือบุคลากรทางการแพทย์ที่มีคุณภาพ แต่ประเทศไทยยังมีองค์ความรู้ด้านการแพทย์ที่หลากหลายไม่แพ้ชาติใดในโลก ไม่ว่าจะเป็นการผลักดันการแพทย์แม่นยำ (Precision Medicine) พัฒนาห้องปฏิบัติการที่มีมาตรฐานระดับโลก การแพทย์แผนไทย การนวดไทย และสมุนไพรไทย ที่เปรียบเสมือนมรดกอันทรงคุณค่าที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ หลายยุคหลายสมัย



ภาพที่ 1: จำนวนแพทย์ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ปี 2551 -2563

ที่มา: ดัดแปลงจาก การประเมินสมรรถนะระบบสุขภาพของประเทศไทย ปี 2563 – 2564 ของพงศธร พอกเพิ่มดี และคณะ (2564)



ภาพที่ 2: ห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) ของประเทศไทย

ที่มา: ดัดแปลงจาก รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) ของไทย ปี 2563 ของกองวิจัยการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2563)

อย่างไรก็ตาม การเป็นที่หนึ่ง ย่อมต้องมีความพร้อมในทุกด้าน ถึงแม้จะมีคุณภาพอยู่ในระดับที่ดี แต่ต้องมีการพัฒนาต่อยอดให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยกองวิจัยการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ศึกษาห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) ของประเทศไทย ในปี พ.ศ.2563 (กองวิจัยการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563, หน้า 51-4) พบว่า บทบาทหลักของการขับเคลื่อนคือ ผู้ให้บริการทางการแพทย์ กลุ่มที่มีบทบาทสนับสนุนมี 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้เกี่ยวข้องในขั้นตอนการเตรียมการและวางแผนเดินทางท่องเที่ยว ผู้ให้บริการเดินทางและขนย้ายผู้ป่วยระหว่างประเทศ และผู้ให้บริการท่องเที่ยวภายในประเทศ และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วย 5 กลุ่ม ได้แก่ หน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลรับรองคุณภาพสถานพยาบาลและบุคลากรทางการแพทย์ให้มีคุณภาพมาตรฐาน หน่วยงานสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ กลุ่มธุรกิจทางการแพทย์ต่างๆ สถาบันผู้ผลิตบุคลากรทางการแพทย์ และการแพทย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดประชุมสัมมนาทางการแพทย์ (ภาพที่ 2)

จากที่กล่าวมาข้างต้น การบูรณาการร่วมกันของทุกภาคส่วนในทุกบทบาทคือเสาหลักในการเป็นผู้ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทยให้สามารถดำเนินไปได้ สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างมหาศาล ดังนั้น จึงถือว่าเป็นภารกิจสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้า ทัดเทียมกับนานาชาติให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้ประชาชนคนไทยและนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาใช้บริการให้มีสุขภาพที่แข็งแรง เพราะการมีสุขภาพที่ดีถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศในอนาคต

2. อนาคตการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทย หลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค Covid 19

ผลกระทบที่เกิดจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโคโรนา 2019 ทำให้ทุกภาคส่วนต้องพบเจอกับปัญหา อุปสรรคอย่างสาหัส โดยเฉพาะภาคการบริการด้านการแพทย์ที่เชื่อมโยงไปกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ

ต้องหยุดชะงัก รัฐบาลในแต่ละประเทศต่างออกมาตรการการควบคุมการเข้าออกระหว่างประเทศ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งเป็นรายได้หลักของประเทศต้องหดหายไป รัฐบาลจึงต้องเร่งหาแนวทางรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโคโรนา 2019 ให้เร็วที่สุดที่ผ่านมา ประเทศไทยเคยถูกจัดอันดับให้เป็นอันดับที่ 1 จาก 184 ประเทศทั่วโลกของ Global COVID – 19 Index (GCI) ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2563 ในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโคโรนา 2019 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และถูกปรับลงเป็นอันดับที่ 2 รองจากประเทศออสเตรเลีย ระบบสาธารณสุขไทยยังได้รับการจัดอันดับความมั่นคงตามดัชนี Global Health Security Index 2019 เป็นอันดับ 6 ของโลกจาก 195 ประเทศ และเป็นอันดับที่ 1 ของเอเชีย (กองวิจัยการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563, หน้า 48) ทั้งนี้ โรงพยาบาลเอกชนในประเทศไทยกว่า 46 แห่ง มีความพร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ประเทศไทยยังถือว่ามีความได้เปรียบที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ได้หลังวิกฤติการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโคโรนา 2019 ผ่านไป

จากความสามารถในการควบคุมโรคติดเชื้อโคโรนา 2019 ของประเทศไทย ที่มีศักยภาพและประสิทธิภาพมากกว่าประเทศคู่แข่งในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ทั้ง สิงคโปร์ เกาหลี อินเดีย มาเลเซีย เม็กซิโก และบราซิล อาจส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสตัดสินใจเลือกประเทศไทยไว้เป็นจุดหมายหลักๆ ได้มากกว่า รวมถึงมาตรการต่างๆ ที่โรงพยาบาลและโรงแรมได้สร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน เอื้ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวและระบบการรักษาทางไกลที่กระทรวงสาธารณสุขของประเทศไทย ได้ให้ความสำคัญและเร่งพัฒนาให้สามารถตอบโต้ภัยการรักษาในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะโรงพยาบาลขนาดใหญ่ที่มีศักยภาพมาก การใช้ระบบการรักษาทางไกล หรือ Telemedicine สามารถช่วยลดค่าใช้จ่ายให้กับนักท่องเที่ยวได้ อีกทั้งยังมีความแม่นยำในการวินิจฉัย รักษา ทำให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น (กอง

วิจัยการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , 2563, หน้า 50) แต่ยังมีประเด็นสำคัญต้องวางแผนรองรับ และเร่งปรับปรุงทางแก้ไขในส่วนที่ยังบกพร่องหรือเร่งพัฒนาเพื่อก้าวไปเป็นที่ 1 ในอนาคตของตลาดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ได้แก่ วางแผนการผลิตบุคลากรทางการแพทย์ให้เพียงพอทุกวิชาชีพและพัฒนาความเชี่ยวชาญให้แก่แพทย์เฉพาะทางรวมถึงทักษะด้านภาษาให้ทัดเทียมกับนานาชาติ (Manirochana N. & Vivanichakul N., 2016, p.197-215) ส่งเสริมการวิจัย พัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์ ยา เวชภัณฑ์ทางการแพทย์ให้มีคุณภาพมาตรฐาน ลดการนำเข้าจากต่างประเทศ และส่งเสริม ผลักดันให้โรงพยาบาลในประเทศผ่านการรับรองคุณภาพมาตรฐานทั้งในระดับประเทศ (Hospital Accreditation) และระดับสากล (Joint Commission International: JCI) มีการปรับปรุงสถาปัตยกรรมการออกแบบภายในของโรงพยาบาลเอกชนให้เหมือนโรงแรมที่พักเพื่อสร้างความผ่อนคลายให้กับผู้รับบริการ (Cohen E, 2008) โดยเน้นการสร้างบรรยากาศที่ร่มรื่น พร้อมทั้งพัฒนาการให้บริการระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยด้วยการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ทันสมัยสามารถปรึกษาแพทย์ได้ทุกที่ ทุกเวลา เช่น การใช้ระบบ Telemedicine แต่การใช้ระบบนี้มีข้อจำกัดสำหรับการเดินทางเข้ามาในประเทศ ซึ่งอาจทำให้สูญเสียรายได้จากการเดินทางไป นอกจากนี้ ประเทศไทยควรสร้างกลยุทธ์ขยายตลาดให้ครอบคลุมทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวไทยและต่างชาติ (ณัฐฤทธิ นิธิประภา, 2564) ส่งเสริมประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้มากยิ่งขึ้น ไม่ให้กระจุกตัวในบางพื้นที่ ใช้วิถีชีวิตชุมชนเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวในรูปแบบการทำงานไปด้วย (Workcation) เป็นการกระจายสร้างรายได้และสร้างเสถียรภาพได้มากขึ้น แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ จะต้องพัฒนาระบบและฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพ (Manirochana N. & Vivanichakul N., 2016, p.197-215) เพื่อการนำมาวิเคราะห์หาแนวโน้มและวางแผนยุทธศาสตร์รองรับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ

ในอนาคต และเชื่อมโยงฐานข้อมูลให้ทุกหน่วยงานสามารถใช้ได้ อาจมีการจัดตั้ง One stop service ไว้อำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์

จากบทวิเคราะห์ MSME สาขาธุรกิจท่องเที่ยว ปี 2564 และแนวโน้มปี 2565 ของณัฐฤทธิ นิธิประภา (2564, หน้า 12) ระบุว่า “ปี 2564 จะเป็นปีที่เป็นเรื่องของการปรับตัว ส่วนปี 2565 เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลง” และสิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงคือ “การลดจำนวนนักท่องเที่ยว แต่ เพิ่มค่าใช้จ่ายต่อหัว” จากข้อมูลธนาคารโลกเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2564 ได้คาดการณ์ GDP การท่องเที่ยวของไทย ในปี 2565 จะเติบโตที่ 3.6% และอาจต้องใช้เวลาในการฟื้นตัวประมาณ 3 ปี หรืออาจยาวนานกว่านั้น ถ้าหากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโคโรนา 2019 ยังรุนแรงอยู่ และในปี 2565 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาคาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาประมาณ 20 ล้านคน หรือ 50% ของปี 2562 และปี 2566 ตัวเลขจำนวนนักท่องเที่ยวจะฟื้นตัวเทียบเท่ากับตัวเลขนักท่องเที่ยวในสถานการณ์ก่อนเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโคโรนา 2019 นอกจากนี้ ธนาคารกสิกรไทย (2564) ได้คาดการณ์การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จะสร้างรายได้ให้กับประเทศถึง 1.5 แสนล้านบาท ภายในปี 2580 ซึ่งในอนาคต การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ในประเทศไทยจำเป็นต้องคำนึงถึง 4 ปัจจัยสำคัญ ที่จะช่วยให้การยกระดับการท่องเที่ยวไปสู่การเป็นแนวหน้าของโลก ได้แก่ 1) การส่งเสริมระบบนิเวศน์ของการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ (Health Tech Ecosystem) 2) การมุ่งเน้นพัฒนาการแพทย์จีโนมิกส์ (Genomic Medicines) 3) การสนับสนุนจากภาครัฐ (Government Support) และ 4) การร่วมลงทุนโดยภาคเอกชน (Corporate Venture) (ธนาคารกสิกรไทย, 2564) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้คือตัวชี้วัดที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของไทย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยได้ในระยะยาว หากมีการพัฒนาการให้บริการทางการแพทย์ให้เทียบเท่ากับนานาชาติอยู่เสมอ เพราะประเทศไทยมีจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ได้มากมายทั้งเรื่องของราคาการรับบริการที่ถูกกว่าหลายประเทศ สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และคุณภาพการให้บริการทางการแพทย์ที่ติดอันดับต้นๆ ของโลก ซึ่งรัฐบาลเร่งผลักดันให้ไทยก้าวเข้าสู่การเป็น Medical Hub อย่างเต็มรูปแบบ โดยทุ่มเงินงบประมาณประเทศไปกับการพัฒนาโครงสร้างต่างๆ ให้มีความพร้อมมากยิ่งขึ้น หากมีการพัฒนากฎหมายให้สามารถเปิดโอกาสให้หมิแพทย์ชาวต่างชาติสามารถเข้ามาทำงานในประเทศไทยได้ อาจเป็นข้อดีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่หลากหลายได้มากยิ่งขึ้น และสิ่งที่สำคัญคือการพัฒนาบุคลากรภายในประเทศให้มีความรู้ความสามารถด้านการแพทย์และสาธารณสุขให้ไม่แพ้ชาติ

ใดในโลก มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานในทุกห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สามารถปรับปรุงพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงที ซึ่งหากผู้มารับบริการมีความพึงพอใจในการให้บริการทุกระดับของห่วงโซ่อุปทาน แนวโน้มการกลับมาใช้บริการก็มีมากขึ้น รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวนานาชาติได้รับรู้โดยแทบจะไม่ต้องลงทุนในส่วนนี้ และในอนาคตอันใกล้ ประเทศไทยควรมุ่งเน้นพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์ในประเด็น Precision Medicine Regenerative Medicine และ Reproductive Medicine เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของประชากรโลกที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และประชากรวัยเด็กเกิดน้อยลง ซึ่งหากประเทศไทยสามารถเป็นประเทศต้นๆ ที่ก้าวนำบริการทางการแพทย์เหล่านี้ได้ การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ก็จะเป็นแหล่งรายได้หลักให้กับประเทศไทยอย่างมหาศาล

เอกสารอ้างอิง

- กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2564). สถิตินักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย ปี 2564 (จำนวนยอดสะสมเบื้องต้น). [สืบค้นเมื่อ 23 ม.ค. 2565]. แหล่งข้อมูล: https://www.mots.go.th/more_news_new.php?cid=632
- กองวิจัยการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2564). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) ของไทย ปี 2563. [สืบค้นเมื่อ 23 ม.ค. 2565]. แหล่งข้อมูล: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Ftourismlibrary.tat.or.th%2Fmedias%2F26950.pdf&clen=18883288&chunk=true>
- กันต์สินี กันทะวงศ์วาร และคณะ. (2559). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (เมดิคัล). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. (2559). ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ (MEDICAL HUB). นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. (2558). เอกสารการเปิดเสรีทางการค้าและบริการสุขภาพของอาเซียน 2555 และกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ 2558. [สืบค้นเมื่อ 23 ม.ค. 2565]. แหล่งข้อมูล: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww.mots.go.th%2Ffewt_dl_link.php%3Fnid%3D7651&clen=1218087
- ณัฐฤทธิ นิธิประภา. (2564). บทวิเคราะห์สถานการณ์ MSME สาขาธุรกิจท่องเที่ยว ปี 2564 และแนวโน้มปี 2565. [สืบค้นเมื่อ 23 ม.ค. 2565]. แหล่งข้อมูล: chrome-

- extension://efaidnbmnnnibpcajpcglcfindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww.sme.go.th%2Fupload%2Fmod_download%2Fdownload-20211012232619.pdf&cflen=1564992&chunk=true
- ธนาคารกสิกรไทย. (2564). กสิกรไทยชี้จุดเปลี่ยนเกมการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ไทย. [สืบค้นเมื่อ 12 พ.ค. 2565]. แหล่งข้อมูล: <https://www.kasikombank.com/TH/News/Pages/Medical-hub.aspx>
- ธัญยาพร เล้าโสภณภิมย์. (2560). ท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ โอกาสทองของไทยในอาเซียน. [สืบค้นเมื่อ 23 ม.ค. 2565]. แหล่งข้อมูล: <https://www.scbeic.com/th/detail/product/3526>.
- พชรพจน์ นันทรามาส, สุจิตรา อันโน. (2563). 3 เทรนด์การแพทย์ ฟันเฟืองขับเคลื่อนไทยสู่ Medical Hub. [สืบค้นเมื่อ 23 ม.ค. 2565]. แหล่งข้อมูล: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglcfindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fkrungthai.com%2FDownload%2FEconomyresources%2FEconomyResourcesSlideInfographic_453Slide_3_Medical_Hub.pdf&cflen=3271119&chunk=true
- พงศธร พอกเพิ่มดี และคณะ. (2564). การประเมินสมรรถนะระบบสุขภาพของประเทศไทย ปี 2563 – 2564. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- วาริพร ชุศรี, วรลักษณ์ ผลิตศิริวิมล. (2563). การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ : ความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์;7(2):205-26.
- Cohen E. (2008). Medical tourism in Thailand. [cited 2022 Jan 23]. Available from: <http://www.assumptionjournal.au.edu/index.php/AU-GSB/article/view/381>
- Global wellness institute. (2018). Global Wellness Economy Monitor. [cited 2022 Jan 23]. Available from: <https://globalwellnessinstitute.org/industry-research/2018-global-wellness-economy-monitor/>
- Global Wellness Economy. (2021). มองโลกว่า COVID. [cited 2022 Jan 23]. Available from: <https://globalwellnessinstitute.org/industry-research/the-global-wellness-economy-looking-beyond-covid/>
- Lunt N., Smith R., Exworthy M., Green S., Horsfall D., Mannion R. (2011). Medical Tourism: Treatments, Market and Health System Implications: A scoping review, OECD Directorate for Employment, Labour and Social Affairs, p.7
- McArthur B. (2015). Medical Tourism Development, Challenges and Opportunities for Asia. [cited 2022 Jan 23]. Available from: <https://almatourism.unibo.it/article/view/5315/5579>
- Manirochana N., Vivanichakul N. (2016). Competitive Abilities of Thailand Medical Tourism. Parichart Journal;29(1):197-215.
- Overall MTI Ranking 2020-2021. (2020). Global Healthcare Resources & International Healthcare Resource Center. [cited 2022 Jan 23]. Available from: <https://www.medicaltourism.com/mti/home>
- Pocock NS., Phua KH. (2011). Medical tourism and policy implications for health systems: a conceptual framework from a comparative study of Thailand, Singapore and Malaysia. [cited 2022 Jan 23]. Available from: <http://www.globalizationandhealth.com/content/7/1/12>